

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دوازدهم، شماره چهارم (پیاپی ۴۶)، زمستان ۱۴۰۲

شاپای چاپی ۲۱۳۱-۲۳۲۲ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X-۲۵۸۸

<http://serd.khu.ac.ir>

صفحات ۱۶۴-۱۴۹

مقاله پژوهشی

تبیین اثرات جشنواره گردشگری خرما از دیدگاه ساکنین محلی (مطالعه موردی: بخش آب پخش استان بوشهر)

غلامرضا امینی نژاد؛ استادیار بخش تحقیقات اقتصادی، اجتماعی و ترویج کشاورزی، مرکز تحقیقات، آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان بوشهر، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، بوشهر، ایران.
یاسر زنده بودی*؛ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران.
یزدان شفیعی؛ کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، بوشهر، ایران.
وحید صمصامی؛ کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، بوشهر، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۶/۲۹

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۴/۱

چکیده

گردشگری پدیده‌ای کهن است که بر بنیاد حرکت و جابجایی انسان استوار است؛ گردشگری این فرصت را برای انسان‌ها به وجود آورده تا حین لذت از شگفتی‌های طبیعی و انسان‌ساخت هم‌زمان بتوانند در مورد یکدیگر بیاموزند و ضمن آشنایی با فرهنگ یکدیگر تفاوت‌های یکدیگر را بهتر درک کنند. آب‌پخش، از توابع شهرستان دشتستان استان بوشهر و یکی از قطب‌های تولید خرما و نخلداری در کشور است، سالانه بیش از ۶۰ هزار تن خرما (۳۵٪ خرمای تولیدی استان بوشهر) در آن برداشت می‌شود؛ مطالعه حاضر با هدف تبیین اثرات جشنواره خرما بر گردشگری از دیدگاه ساکنین محلی صورت گرفته است، بنابراین در پژوهش کاربردی و توصیفی-تحلیلی حاضر، با استفاده از پرسشنامه، داده‌های مورد نیاز، جمع‌آوری شد؛ جامعه آماری در این پژوهش کلیه ساکنان بخش (N= ۲۳۱۳۲) و حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۹۱ نفر بود که بصورت تصادفی ساده انتخاب شدند. پرسشنامه به صورت محقق ساخته بود، ابتدا سوالات پرسشنامه توسط محققین متناسب با اهداف تحقیق طراحی و سپس در اختیار اساتید و کارشناسان متخصص، قرار داده شد و پس از بررسی و تأیید، تعداد ۴۸ سؤال برای اجرای پژوهش انتخاب و روایی آن، به صورت صوری تأیید گردید؛ پایایی پرسشنامه (۰/۹۴) بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات از نرم‌افزار SPSS استفاده شد. نتایج آزمون t (در سطح $\alpha=0.01$) شاخص‌ها و متغیرهای برپایی جشنواره خرما بخش آب پخش نشان داد که: (۱) متغیر نگرش (رضایت مندی) با ضریب (۹۸/۱۵۲)؛ (۲) متغیر کالبدی با ضریب (۷۳/۸۳۹)؛ (۳) متغیر محیطی با ضریب (۶۳/۰۶۴)؛ (۴) متغیر اقتصادی با ضریب (۹۷/۰۴)؛ و (۵) متغیر اجتماعی با ضریب (۸۵/۸۱۵)، معنادار است. میانگین محاسبه شده نمره آزمودنی‌ها در فاصله اطمینان ۹۵ درصدی آزمون t و در حد بالای آن قرار دارد؛ و بیانگر اثرات مثبت برپایی جشنواره خرما در این بخش است.

واژگان کلیدی: جشنواره خرما، گردشگری، ساکنان محلی، آب پخش.

* yaser.z63@yahoo.com

(۱) مقدمه

گردشگری پدیده‌ای کهن است که بر بنیاد حرکت و جابجایی انسان استوار است (رضوانی، ۱۳۸۹: ۲۶) و در یک کلیت دربرگیرنده جریانی از سرمایه، انسان، فرهنگ و کنش متقابل میان آن‌هاست که در فضاها و جغرافیای آثار مختلفی بر جای می‌نهد (فرهودی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۶) و موجب افزایش آگاهی جوامع از شیوه‌های زندگی یکدیگر و در نتیجه نزدیکی فرهنگ‌های ملل مختلف می‌گردد (Valeriu and Mauela, Elena, ۲۰۰۷). گردشگری این فرصت را برای انسان‌ها به وجود آورده تا حین لذت از شگفتی‌های طبیعی و انسان‌ساخت هم‌زمان بتوانند در مورد یکدیگر بیاموزند و ضمن آشنایی با فرهنگ یکدیگر تفاوت‌های یکدیگر را بهتر درک کنند (حیدری، ۱۳۹۶: ۱). هم‌زمان، توسعه گردشگری تغییرات مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی در زندگی جامعه میزبان ایجاد می‌کند؛ برخی از این تغییرات نسبت به بقیه مفیدتر و بالعکس برخی مضر می‌باشند (Lee, 2013: 40). برخی از سودمندترین اثرات گردشگری بر جامعه میزبان شامل ایجاد اشتغال، تجدید حیات نواحی فقیر، بهبود زندگی اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی و غیره می‌شود. در عین حال، گردشگری اثرات منفی زیان‌آوری را برای جامعه میزبان به همراه دارد (میسون، ۱۳۸۷: ۷۴). بدین صورت که استفاده نادرست از منابع منحصربه‌فرد زیست‌محیطی و فرهنگی در کشورهای کمتر توسعه‌یافته برای بسیاری از مقاصد گردشگری، منجر به آسیب‌های جبران‌ناپذیری شده است (Sharpley & Tefler, 2008: 21). به همین دلیل ارزیابی علمی اثرات مثبت و منفی آن نقش مهمی در ادبیات گردشگری جهانی دارد. با توجه به وضع موجود و رشد و رونق این صنعت در کشور و تأثیرات آن بر جامعه محلی، برنامه‌ریزی در راستای توسعه گردشگری، باید بر اساس اهداف و اولویت‌های ساکنین باشد و حتی برخی از محققین گام را از این هم فراتر گذاشته و پیشنهاد می‌کنند که سطح فعالیت‌های گردشگری محلی تنها به هنگام کسب اجازه قانونی از ساکنین ارتقاء یابد (Cooke, 1982: 26). در این راستا دیدگاه جامعه میزبان نسبت به گردشگران و فعالیت‌های آنان نقطه مهمی در توسعه گردشگری محسوب می‌شود. (اکبری و قرخلو، ۱۳۸۹: ۷).

مسافر و صنعت گردشگری بزرگ‌ترین و متنوع‌ترین صنعت خدمات در دنیا است که تأثیرات چشمگیری بر اقتصاد فرهنگ و جامعه مناطق گردشگر پذیر دارد. صنعت گردشگری که از دیرباز مورد توجه بشر قرار گرفته، امروزه نقش ویژه‌ای در اقتصاد جهانی بر عهده دارد. به علاوه این صنعت عامل مؤثری در تعامل فرهنگ‌ها، گفتگوی تمدن‌ها و برقراری و تحکیم انس و الفت میان ملت‌ها است (پارسیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲۴).

آب‌پخش، یک بخش در شهرستان دشتستان واقع در استان بوشهر است. این مرکز این بخش (شهر آب‌پخش) با برازجان (مرکز شهرستان دشتستان) ۱۶ کیلومتر فاصله دارد و در ۶۰ کیلومتری شهر بوشهر قرار گرفته است؛ این بخش یکی از قطب‌های تولید خرما و نخلداری در کشور است به طوری که سالانه بیش از ۶۰ هزار تن خرما در آن برداشت می‌شود که ۳۵٪ خرما تولیدی استان بوشهر را تشکیل می‌دهد. قبلاً مردم این منطقه بیشتر تولیدکننده انواع مرکبات بوده‌اند اما از چند دهه پیش مردم این شهر به کشت نخل و تولید خرما روی آورده‌اند و در حال حاضر به یکی از مراکز اصلی تولید، خرید و فروش، نگهداری (سردخانه) و بسته‌بندی خرما و رطب، و دیگر فراورده‌های آن در کشور تبدیل شده‌اند. در قسمت‌های زیادی از زمین‌های آب‌پخش، انواع غلات، هندوانه، انواع خربزه و طالبی به صورت دیم و آبی کاشته می‌شود.

بنابراین پژوهش حاضر درصدد آن است که با ملاحظه وضعیت موجود گردشگری با نگرش اثرات جشنواره خرما بر گردشگری از دیدگاه ساکنین محلی و استفاده از ظرفیت‌های موجود، عوامل مؤثر بر تقویت آن را در شهر آب‌پخش مشخص سازد. از این‌رو پژوهش حاضر در پی یافتن و تعیین موارد ذیل می‌باشد:

- بررسی و ارزیابی وضعیت موجود گردشگری خرما؛

– ارائه راهکارهای جهت تقویت برنامه‌ریزی جشنواره گردشگری خرما.

۲) مبانی نظری

گردشگری را می‌توان بدون شک یکی از مهمترین پدیده‌های اجتماعی و اقتصادی دوران معاصر نام نهاد. این صنعت شامل طیف گسترده‌ای از بخش‌ها مانند اقامتگاه، حمل‌ونقل، غذاخوری، خرید و بازدید از جاذبه‌ها می‌باشد (۳۹۴: Zakaria, ۲۰۲۱). در همین راستا، امروزه برای جذب گردشگران، روش‌های متنوع و فراوانی به کار گرفته می‌شود. یکی از این روش‌ها، برگزاری رویدادهای جمعی در چارچوب بازاریابی رویداد است.

بازاریابی رویداد، درک اهدافی است که بر رابطه بین فعالیت‌ها و مزایای رویداد تأکید می‌کند (Buaban et al, 2019: 36-42). در این زمینه، فراگیر شدن گردشگری رویداد در سطح کلان، سبب افزایش سهم گردشگری جوامع محلی از بازارهای کلان گردشگری می‌شود (میرزائی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۲۱). از سوی دیگر، گردشگری رویداد در سطح خرد نیز قادر است تا با حفاظت از آداب‌ورسوم، باورها و میراث فرهنگی اقوام به نسل جوان جهت فهم بهتر این میراث و لزوم حفاظت و تداوم آنها کمک نماید (Tkaczynski et al, 2020: 227). همچنین، رویدادها می‌توانند نقش مهمی در برنامه‌های بازاریابی گردشگری ایفا کنند. محققان، رویدادها را شامل رویدادهای ورزشی، هنری، علمی، سیاسی و استانی، تفریحی و سرگرمی، تجاری و سازمانی (شامل جلسات، همایش‌ها، نمایشگاه‌ها و بازارها) و فامیلی (جشنهای مربوط به اتفاقات مهم زندگی شامل جشنها و مراسم عروسی و رویدادهای اجتماعی مربوط به گروههای خویشاوندی) برشمرده‌اند (Getz & Page, 2016: 593)

یکی از انواع این رویدادها، جشنواره‌های محلی می‌باشد. پژوهشگران، دلایل گوناگونی برای دنبال کردن این نوع از گردشگری برشمرده‌اند. توجه به نسل‌هایی که به دنبال برچیدن کشاورزی یا تنوع بخشیدن به مناطق حاشیه‌ای دورافتاده روستایی هستند، وسیله‌ای برای دستیابی به توسعه و بازآفرینی اقتصادی و اجتماعی مناطق محلی و ایجاد منبع درآمد و اشتغال پایدار، به ویژه در مناطق روستایی، که در آن صنعت کشاورزی سنتی رو به افول باشد، از جمله این دلایل هستند (Fang, 2020).

اثرات گردشگری

انواع مختلفی از تأثیرات گردشگری وجود دارند که به‌طور کلی می‌توان آن‌ها را به تأثیرات و پیامدهای مثبت و منفی اقتصادی و محیطی و نیز اجتماعی فرهنگی تقسیم کرد (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۰). گان اعتقاد دارد هیچ شکلی از توسعه به‌اندازه گردشگری، دربردارنده تأثیرات دوگانه نیست (قربانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۶). تأثیرات مختلف گردشگری به عوامل گوناگونی همچون میزان و حجم فعالیت‌های گردشگری، نوع و هدف این فعالیت‌ها، میزان جامعه میزبان در بخش گردشگری و ظرفیت تحمیل مقاصد گردشگری بستگی دارد (Gracan et al, 2010: 109).

ارزیابی اثرات گردشگری

ارزیابی صنعت گردشگری فرآیند دشواری است، چراکه در این مرحله ممکن است میان اهداف گوناگون و مسئولیت‌ها تناقضاتی پیش آید (حیدری، ۱۳۹۰: ۷۵). با تلاش سازمان‌های ملی و بین‌المللی همچون برنامه اقتصادی سازمان ملل، بانک جهانی، موسسه بین‌المللی توسعه پایدار، کمیته توسعه سازمان ملل و... مجموعه‌ای از شاخص‌های توسعه پایدار

طراحی شده‌اند که در مرحله‌های بعدی وارد حوزه‌های گردشگری گردید. این شاخص‌ها از نظر ماهیت به دودسته شاخص‌های عینی و ذهنی تقسیم می‌گردد. درحالی‌که شاخص‌های عینی می‌توانند به‌عنوان ابزار اندازه‌گیری واقعیت‌های قابل لمس و مشاهده (همچون درآمد، نرخ اشتغال و تعداد بازدیدکنندگان) تعریف شوند، شاخص‌های ذهنی غیرملموس چون طرز تفکر یا نگرش، تصور و رضایت ساکنان را ارزیابی می‌کنند (قدمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۶). برای سنجش اثرات ملموس و غیرملموس تئوری و روش‌های مختلفی بیان شده که به آن‌ها اشاره می‌گردد. فرآیند ارزیابی صنعت گردشگری را می‌توان در سه محور عمده بررسی کرد: ارزیابی اقتصادی، ارزیابی اجتماعی - فرهنگی و ارزیابی زیست‌محیطی. که در ادامه به معرفی هر یک پرداخته می‌شود.

ارزیابی اثرات اقتصادی گردشگری

در بسیاری از کشورهای جهان گردشگری را به‌عنوان یکی از بخش‌های کلیدی برای توسعه و پیشرفت اقتصادی در نظر می‌گیرند و مهم‌ترین اثر آن ایجاد اشتغال و درآمد است. میزان این تأثیر بستگی به نوع سرمایه‌گذاری و جایگاه این صنعت در اقتصاد ملی دارد (فنی و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۹). گرچه به‌طور کلی اثرات مثبت اقتصادی گردشگری مورد تأیید است، ولی بسیاری از پژوهشگران معتقدند که گردشگری به‌طور معمول هزینه‌های اقتصادی جامعه‌ی میزبان نظیر افزایش قیمت کالا و خدمات، افزایش کاذب قیمت زمین، افزایش هزینه زندگی، برگشت کم سرمایه، فصلی بودن فرصت‌های شغلی، جابجایی در اشتغال افراد بومی و منسوخ شدن برخی فعالیت‌های مرسوم مانند کشاورزی و ماهیگیری در نواحی روستایی را موجب می‌شود (کیانی، ۱۳۹۳: ۳۹). سازمان جهانی گردشگری پنج محور عمده را برای اندازه‌گیری آثار اقتصادی استاندارد پیشنهاد می‌کند: ۱ - افزایش درآمد عمومی و دولتی؛ ۲ - ارز خارجی حاصل از گردشگری بین‌المللی؛ ۳ - اشتغال محلی ایجاد شده (شامل اشتغال مستقیم و غیرمستقیم)؛ ۴ - ضریب تکاثری (این موضوع به تأثیری که یک منبع خارجی درآمد بر اقتصاد دارد) و ۵ - کمک به درآمدهای دولتی اشاره می‌کند (حیدری، ۱۳۹۰: ۷۷-۷۹).

ارزیابی اثرات اجتماعی - فرهنگی گردشگری

از دیدگاه باتلر تغییرات اجتماعی حاصل از گردشگری، متأثر از دودسته عوامل مرتبط با گردشگران و ناحیه مقصد است: عوامل مرتبط با گردشگران شامل: تعداد بازدیدکنندگان، طول مدت اقامت بازدیدکنندگان، ویژگی‌های قومی بازدیدکنندگان، ویژگی‌های اقتصادی بازدیدکنندگان و فعالیت‌های بازدیدکنندگان. عوامل مرتبط با ناحیه مقصد شامل: وضعیت اقتصادی ناحیه، میزان مشارکت اجتماعی در گردشگری، ویژگی‌های فضایی توسعه گردشگری، میزان پایداری فرهنگ محلی و سایر ویژگی‌ها (Embacher, 2005: 137).

یکی از روش‌های سنجش جامعه میزبان به توسعه گردشگری تئوری مبادله اجتماعی است، بر اساس تئوری مبادله اجتماعی مردم همیشه می‌خواهند تا ارزش نتیجه تبادلشان با دیگران را به حداکثر برسانند. به‌عبارت‌دیگر افراد در پی کسب حداکثر منفعت در فرآیند تبادل با سایر افرادند. این تئوری می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای تشریح و تفسیر تصورات و نگرش‌های ساکنان محلی در مورد توسعه آتی گردشگری مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین کسانی که تصور منفی نسبت به توسعه گردشگری در محلشان دارند از کسانی که تصور مثبت دارند، واکنش‌های متفاوتی نشان می‌دهند. در راستای این امر، توسعه گردشگری با هدف کسب منافع اقتصادی، همواره مورد حمایت ساکنان بوده است.

ارزیابی اثرات زیست‌محیطی گردشگری

توسعه گردشگری در فضاهای جغرافیایی علاوه بر آثار اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی آثار زیست‌محیطی نیز دارد. این آثار در صورت عدم پیگیری راهبردها، استانداردها و ارزیابی‌های مشخص و روشن در زمینه توسعه گردشگری دارای جنبه‌های بسیاری در ابعاد محیط انسانی و طبیعی است (پاپلی و سقایی، ۱۳۹۳: ۱۰۱-۱۰۲). از روش‌های ارزیابی اثرات زیست‌محیطی گردشگری می‌توان به ظرفیت تحمل مقصد اشاره نمود. مفهوم ظرفیت تحمل مقصد گردشگری بر این فرض استوار است که دیر یا زود مقصد به نقطه اشباع خواهد رسید که از آن پس، کیفیت منابع رو به افول خواهد رفت. به‌طور کلی ظرفیت تحمل مقصد عبارت است از تعداد بازدیدکنندگانی که می‌توانند در یک مقصد حضور داشته باشند قبل از اینکه اثرات منفی آن‌ها بر طرف شود. ظرفیت تحمل دارای ابعاد محیطی، اجتماعی است که از پنج عنصر: آسیب، تخریب، ازدحام محیط‌زیست و بر روی نگرش روانشناختانه گردشگران یا بر روی پذیرش جامعه میزبان نمایان بیش‌از‌حد، سیمای عمومی و واکنش تشکیل می‌گردد. از دیگر روش‌ها می‌توان به محدوده تغییرات قابل قبول اشاره نمود. مدل تغییرات قابل قبول فرآیندی مستمر است که مشارکت عمومی را در شکل تعاملی فرامی‌خواند و اهمیت این موضوع تا حدی است که بدون درک و حمایت عمومی، پروسه ناموفق خواهد ماند. در این روش تعریف و تعیین شرایط مطلوب یک ناحیه و تدوین استراتژی‌های مدیریتی شامل یک فرآیند ۹ مرحله‌ای است: ۱- شناخت موضوع و مسائل ناحیه؛ ۲- تعریف و تشریح کلاس‌های فرصت منطقه بندی؛ ۳- انتخاب شاخص‌های منابع و شرایط اجتماعی؛ ۴- گزارش‌گیری از منابع و شرایط اجتماعی؛ ۵- تعریف استانداردهایی برای شاخص‌های منابع اجتماعی؛ ۶- تعیین سهمیه کلاس فرصت آلترناتیو؛ ۷- تعیین اقدامات مدیریت برای هر آلترناتیو؛ ۸- ارزیابی و انتخاب آلترناتیو و ۹- اجرای اقدامات و پایش شرایط (قدمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۳۵).

جوامع محلی و گردشگری

واحدهای اجتماعی که با منابع طبیعی و قلمرو مشخص خود دارای وابستگی منسجم و تاریخی هستند، اقشار سنتی و جوامع محلی می‌باشند (اکبری و قرخلو، ۱۳۸۹: ۵۶-۵۷). باور اساسی این است که جوامع محلی هسته مرکزی مقاصد توریستی هستند و جوامع سالم و موفق، معیاری برای سنجش موفقیت صنعت گردشگری به شمار می‌روند (فاضل نیا و هدایتی، ۱۳۸۹: ۱۴۶). مشارکت مؤثر مردم محلی در فعالیت‌های توریستی نقش بسیار مهمی دارد (رضوانی، ۱۳۸۰: ۱۲۰). بنابراین، لازم است فرصتی فراهم گردد تا در فرآیند برنامه‌ریزی و تعیین اشکال توسعه آتی گردشگری منطقه شرکت کنند و دیدگاه خود را در مورد نحوه توزیع منافع حاصل و نوع جامعه‌ای که در آینده می‌خواهند در آن زندگی کنند، اظهار نمایند (ابراهیم زاده و آقاسی زاده، ۱۳۹۰: ۱۰۹).

برنامه‌ریزی گردشگری

پیرامون برنامه‌ریزی گردشگری در شهرها قبل از هرگونه برنامه‌ریزی، ضروری است که سیاست‌گذاری‌های گردشگری شهری، در راستای سیاست‌های منطقه‌ای و ملی کشور تدوین شوند. این سیاست‌گذاری‌ها رهنمون کلی بخش دولتی در مورد دلایل توسعه گردشگری و نحوه سرمایه‌گذاری بخشی برای برنامه‌ریزی گردشگری است. سیاست‌گذاری در سطح شهرها، می‌توان توسط مدیران شهری و مشارکت مردم محلی، با تأکید بر ارزش‌های مذهبی و موازین توسعه پایدار تدوین گردد (بوچانی، ۱۳۸۳: ۴۷). توسعه این صنعت فرایند پیچیده‌ای است که عوامل بین‌المللی و ملی و گروه‌های درگیر با سیاست دولت، برنامه ریزان و قانون‌گذاران را در برمی‌گیرد (۸۰: ۲۰۰۸، Sharpley & Tefler). در کشور ما فقدان مدیریت متمرکز برای گذاری سیاست‌های عمده، برنامه‌ریزی، بازاریابی، کنترل و ارزشیابی در سطح کلان،

نامشخص بودن حدود و ثغور بخش‌های عمومی، خصوصی و نهادهای کشور در گردشگری، و مداخلات افراد متفرقه در مسائل گردشگری اعم از افراد عادی یا وابسته به نهادهای گوناگون که در این زمینه مسئولیت ندارند، مشکلات و دشواری‌های سازمان گردشگری است (وارثی، ۱۳۷۴: ۲۱۵).

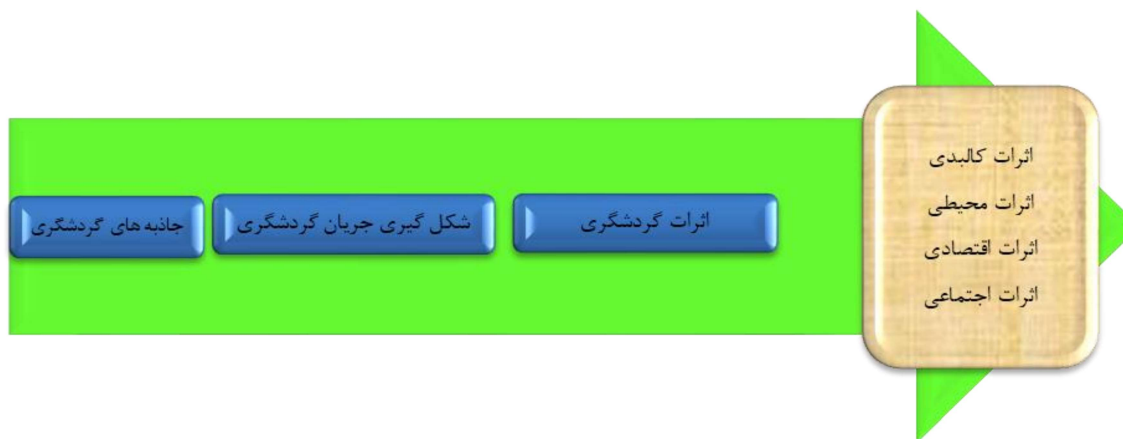
تاکنون در زمینه نقش گردشگری در توسعه روستایی و تقویت آن در سطوح مختلف جغرافیایی، مطالعات متعددی با نگرش‌های مختلف انجام گرفته است که در ذیل به مواردی از تحقیقات و مطالعات انجام شده، اشاره می‌شود:

کردوانی و همکاران (۱۳۸۳) صنعت گلابگیری و اهمیت آن در بخش قمصر را مورد مطالعه قرار داده و بیان کرده‌اند، اولین قدم برای شروع فعالیت‌های اقتصادی و تحول در روند توسعه منطقه آن هم بدون نیاز به هیچگونه سرمایه‌گذاری و متکی بر استعدادها و پتانسیل‌های محلی که خود نمونه بارز یک توسعه ذاتی و پایدار است؛ تنها توسعه صنعت گل و گلابگیری است. تولایی و همکاران (۱۳۸۷) به ارزیابی آثار دموگرافیک و فرهنگی گردشگری در سرعین اردبیل پرداخته و با استفاده از تحلیلهای استنباطی بیان نموده‌اند گردشگری در سرعین منجر به رنگ باختن برخی ویژگی‌های فرهنگ بومی در حوزه زبان بومی، پوشش، آداب و رسوم سنتی و به موازات آن ارتقاء نحوه آداب و اصول معاشرت، بالا رفتن سطح آگاهی اجتماعی و افزایش روحیه احترام به دیگران شده است. ابراهیم فینی (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان بررسی مناطق مستعد گردشگری طبیعی کاشان، با استفاده از نرم‌افزار GIS و مدل اکولوژیکی مخدوم اقدام به شناسایی مناطق مستعد طبیعت‌گردی نموده و در نتیجه مناطق شمال شرقی و شمال غربی شهرستان را مستعد طبیعت‌گردی اعلام نموده است. فلاح تبار (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان گردشگری به‌ویژه گردشگری دینی و زیارتی مهم‌ترین قطب توسعه پایدار (مطالعه موردی شهر کاشان) از روش توصیفی بهره برده و بیان کرده است، شهر کاشان با جاذبه‌های گردشگری گوناگون، میراث فرهنگی گران بهایی را با خود عجين دارد که در بسیاری از شهرهای ایران و جهان نظیر آن به چشم نمی‌خورد و از جهت گردشگری به‌ویژه گردشگری دینی و زیارتی، به‌عنوان یک قطب گردشگری، قادر است گردشگران زیادی را از ایران و سراسر گیتی به خود جذب کند. جمعه پور و همکاران (۱۳۹۱) در ارزیابی راهبردی توان‌های اکوتوریستی و ظرفیت برد گردشگری کویر مرنجاب کاشان با استفاده از روش دلفی اقدام به شناسایی معیارهای مؤثر در توانمندی‌های اکوتوریستی منطقه نموده و نتایج آن را با استفاده از نرم‌افزار GIS نمایش داده است. نتایج بررسی نیکبین و همکاران (۱۳۹۱) در سنجش پایداری اجتماعی فرهنگی توسعه گردشگری جزیره کیش دلالت بر تبلور نیافتگی پایداری اجتماعی فرهنگی در توسعه گردشگری جزیره کیش دارد. هاشمی و همکاران (۱۳۹۲) اقدام به برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری کاشان نموده‌اند. روش به کار رفته بر اساس مدل ترکیبی تحلیل استراتژیک SWOT و مدل برنامه‌ریزی استراتژیک QSPM است. امین بیدختی و همکاران (۱۳۹۲) به منظور سنجش اثرات فرهنگی گردشگری از دیدگاه دانشجویان پژوهشی را به انجام رسانیده‌اند. نتایج حاصل از کاربرد مدل تحلیل عاملی گویای این مطلب است که گردشگری فرهنگی و مذهبی دانشجویان می‌تواند با تأثیر بر الگوهای رفتاری، دینداری، و تجربه‌های کسب شده دانشجویان بر میزان سرمایه اجتماعی تأثیر مثبتی داشته باشد. فنی و همکاران (۱۳۹۳) تأثیرات گردشگری بر توسعه پایدار شهری از دیدگاه شهروندان قشم را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج حاصل از کاربرد آزمون کای اسکوتر حاکی از آن است توسعه گردشگری از لحاظ اجتماعی اثرات مثبتی به دنبال داشته ولی در خصوص اثرات زیست‌محیطی و اقتصادی پیامدهای مثبت و منفی به همراه داشته است. لازم به ذکر است در مورد بررسی و مدلسازی اثرات جشنواره گلابگیری تاکنون پژوهشی صورت نگرفته که خود دلیلی بر ضرورت انجام پژوهش حاضر است. در پژوهشی دیگر، محمدی و همکاران (۱۳۹۸) با بررسی گردشگران رویدادهای گردشگری رامسر دریافتند عواملی همچون اصالت رویداد، تجربه به یاد ماندنی از رویداد، رضایت از رویداد، اعتماد به رویداد و تصویر رویداد نقش مهمی در وفاداری گردشگران به این رویدادها ایفا می‌کنند. شاطریان و همکاران (۱۳۹۷) با گردآوری داده از رویداد گلابگیری در دو منطقه قمصر و نیاسر

نشان دادند که انگیزه خرید عرقیات گیاهی سالم و سنتی مرغوب تولید شده در این منطقه، با شهرت ملی و جهانی خود، بیشترین انگیزه کششی را برای گردشگران داشته و پس از آن، جشنواره گل و گلاب در حکم رویدادی فرهنگی، جایگاه دوم انگیزه کششی برای حضور گردشگران در این منطقه را به خود اختصاص داده است. فضلی و صمدی (۱۴۰۰)، عواملی همچون شهرت، اعتبار مقصد، تصویر ذهنی، امنیت محیطی، تبلیغات رسانه‌ای، تعاملات اقتصادی و رفتار جامعه محلی، رویدادهای ویژه، منابع تاریخی، دسترسی مناسب، کیفیت زیست‌محیطی، امکانات رفاهی، چشم انداز طبیعی و امکانات زیرساختی را به‌عنوان فاکتورهای جذابیت یک رویداد گردشگری عنوان کردند.

این موضوع در مطالعات خارج از ایران نیز محور برخی از پژوهش‌ها بوده است. در پژوهشی که توسط سئوچاناک^۱ (۲۰۲۲)، با هدف شناسایی انگیزه گردشگران جوان برای شرکت در جشنواره‌های غذا در مناطق روستایی در جمهوری صربستان انجام گرفت، یافته‌ها نشان داد که فرصت امتحان غذاهای جدید و متنوع و همچنین، لذت بردن از حال‌وهوای جشنواره، انگیزه اصلی گردشگران جوان برای حضور در جشنواره‌های غذا در مناطق روستایی جمهوری صربستان است. در پژوهشی دیگر که توسط جیاکون و گالواگنو^۲ (۲۰۲۱) با هدف تقسیم‌بندی شرکت‌کنندگان جشنواره مائورچینو^۳ براساس انگیزه‌های ایشان در منطقه سیسیل^۴ ایتالیا صورت پذیرفت، نتایج بیانگر وجود چهار عامل انگیزشی شامل تازگی، تجربه فرهنگ محلی، جذابیت جشنواره، اجتماعی شدن بوده است. در همین راستا و بر اساس انگیزه‌های به دست آمده، چهار خوشه متفاوت از شرکت‌کنندگان شامل فراریان، دوستداران جامعه‌پذیری، وفاداران، علاقه‌مندان به سنت‌های محلی شناسایی گردید. حس نوستالژی زندگی روستایی، استراحت با اقوام و دوستان، یادگیری روش‌های کشاورزی محلی، معاشرت با روستاییان، لذت بردن از طبیعت و کمک به جامعه از دیگر عواملی هستند که توسط لوگا و ماتورو^۵ (۲۰۲۰) در بررسی گردشگران بین‌المللی بازدیدکننده از روستاهای دامنه کوه کلیمانجارو تانزانیا شناسایی شدند. درعین حال، این گردشگران به چهار گروه تجربه‌جویان و یادگیرندگان اصالت، استراحت طلبان با دوستان و بستگان، بازدیدکنندگان از مزارع و طبیعت‌جویان و بخش‌های معمولی تقسیم گردیدند. همانگونه که اشاره شد، گردشگری رویداد به واسطه تنوعی که از جنبه‌های مختلف دارد، از زوایای متفاوتی نیز برای گردشگران جذابیت داشته و همین امر نشان دهنده نیاز به مطالعات بیشتر در این حوزه و تمرکز ویژه بر جشنواره‌های محلی است. شکل شماره ۱، مدل مفهومی تحقیق را نشان می‌دهد.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

۱- Seočanac, M

۲- Giaccone, S., & Galvagno, M.

۳- Festa del Mauricino

۴- Cecile

۵- Lwoga, N. B., & Maturo, E.

۳) روش تحقیق

پژوهش حاضر براساس هدف، در زمره پژوهش‌های کاربردی قرار دارد و بر حسب روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار ArcGIS استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق، ساکنان بخش آب پخش شهرستان دشتستان (۲۳۱۳۲ نفر) بوده است؛ تعداد ۳۹۱ نفر (بر اساس فرمول کوکران) به صورت تصادفی، به عنوان نمونه انتخاب شدند. پرسشنامه به صورت محقق ساخته بود، که ابتدا شاخص‌ها و سؤالات پرسشنامه بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و متناسب با محدوده پژوهش، احصاء و تدوین گردید و سپس در اختیار اساتید و کارشناسان متخصص، قرار داده شد و پس از بررسی و تأیید، پرسشنامه در قالب ۴۸ سؤال برای اجرای پژوهش انتخاب و روایی آن، به صورت صوری تأیید گردید؛ پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ، مورد کنترل و ارزیابی قرار گرفت. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات از نرم‌افزار SPSS استفاده شد. با توجه به سطح سنجش متغیرها از آزمون‌های مناسب از جمله آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته بررسی شده است.

جدول ۱. آلفای کرونباخ محاسبه شده برای گویه های تحقیق

عامل	نمابر	آلفای کرونباخ
نگرش (رضایت مندی)	۵	۷۴,۱
کالبدی	۷	۸۱,۴
محیطی	۸	۸۶,۵
اقتصادی	۱۳	۸۸,۳
اجتماعی	۱۵	۸۷,۳
کل	۴۸	۹۴,۳

منبع: محاسبات نگارندگان

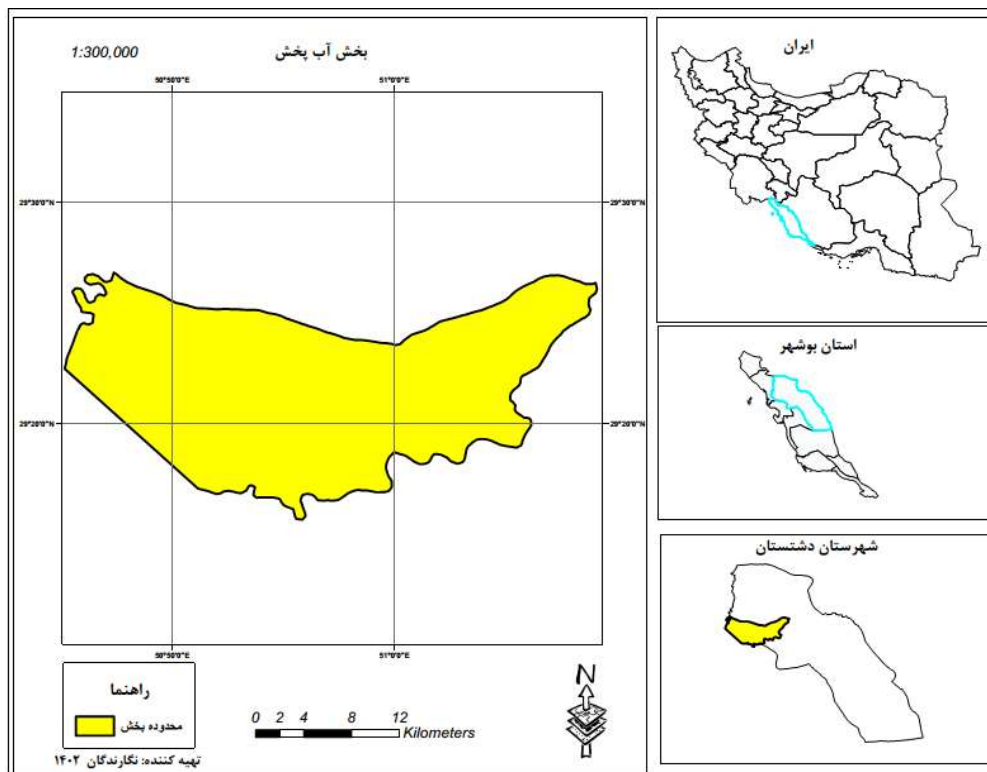
بخش آب پخش از توابع شهرستان دشتستان استان بوشهر می‌باشد. مرکز آن شهر آب پخش است. این بخش ۲ دهستان و ۱۲ روستا دارد.

آب پخش در منطقه ای بیابانی و نیمه بیابانی (اقلیم نیمه خشک) قرار گرفته است. ارتفاع این منطقه قابل توجه نیست و هرچه از جهت شمال شرق و شرق به طرف غرب و جنوب غرب حرکت کنیم، از ارتفاع آن کاسته می‌شود. به دلیل کمی بارش، طولانی بودن دوره گرما، تبخیر زیاد، آب رودخانه، رایج بودن آبیاری غرقابی، و ضعیف بودن زهکشی؛ خاک این منطقه شور و بسیار قلیایی است. در بعضی مناطق وضع زهکشی خاک بهتر از دیگر نقاط است مانند مناطق مرتفع تر و نزدیک به رودخانه. در این مناطق شوری و قلیایی بودن خاک کم تر از دیگر نقاط است. در کنار رودخانه شاپور، آب دائماً نمک و شوری زمین را گرفته و از این مناطق به سمت دریا حمل می‌کند. وجود این رودخانه باعث غنی سازی آب زیرزمینی می‌شود و در بالا نکه داشتن سطح آب‌های زیرزمینی بسیار مؤثر است. منبع این رودخانه شمال شرقی شهرستان کازرون است که با ادغام با آب چشمه ساسان و رودخانه شکستیان به این منطقه سرازیر می‌شود. در ۵ کیلومتری این شهر و بر روی این رودخانه، سد شبانکاره ساخته شده است که برای آبیاری باغ‌ها و درختان نخل این شهر و منطقه مورد استفاده قرار می‌گیرد. رود شاپور و سد شبانکاره زیستگاه بسیار خوبی برای آبزیان و پرندگان مهاجر و غیر مهاجر در این محل است. مرز بین بخش آب پخش با بخش سعدآباد و بخش مرکزی دشتستان و بوشهر رودخانه می‌باشد که از جنوب این شهر آب پخش می‌گذرد.

جدول ۲. تقسیمات سیاسی بخش آب پخش

استان	شهرستان	بخش	دهستان	جمعیت دهستان
بوشهر	دشتستان	آب پخش	درواهی	۳۲۱۱
			دشتی اسماعیل خانی	۱۰۰۸

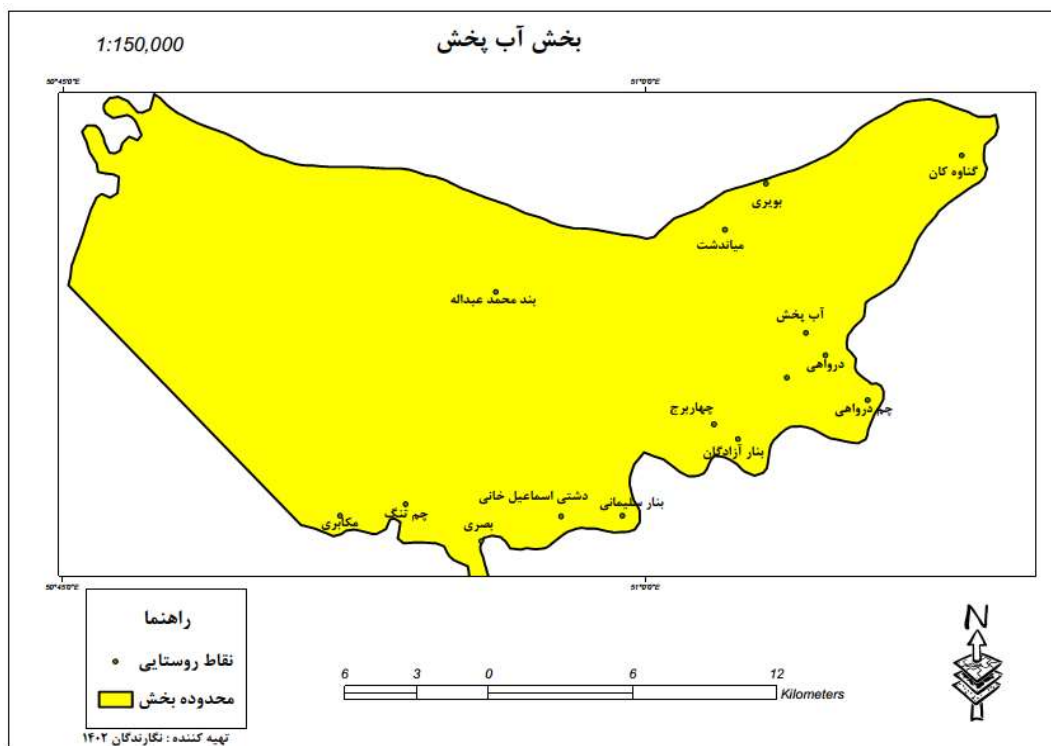
شکل ۲. نقشه موقعیت بخش آب پخش

جامعه آماری در این تحقیق کلیه ساکنان روستاهای بخش آب پخش دشتستان می‌باشد. بخش آب پخش بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، ۲۳۱۳۲ نفر جمعیت داشته‌است.

جدول ۳. جمعیت در محدوده تحقیق

ر	روستا	خانوار	جمعیت	ر	روستا	خانوار	جمعیت
۱	درواهی	۹۳۱	۳۲۱۱	۲	بصری	۱۰۶	۲۹
۳	چم درواهی	۱۹	۶۸	۴	بنار سلیمانی	۱۳۷	۴۶
۵	بنار آزادگان	۱۶۳	۶۱۶	۶	بند محمد عبدالله	۲۹	۱۲
۷	میان دشت	۳۳۳	۱۱۱۶	۸	چم تنگ	۹۸	۲۷
۹	گناوه کان	۱۵	۴۲	۱۰	خانی	۵۴۶	۱۵۵
۱۱	مشفق آباد	۲۴	۷۵	۱۲	مکابری	۹۱	۲۷
۱۳	چهار برج	۳۷۷	۱۲۹۴	۱۴	دشتی اسماعیل خانی	۲۹۷	۱۰۰۸

مآخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵، سالنامه آماری کشور

شکل ۳. نقشه پراکندگی روستاهای بخش آب پخش

۴ یافته‌های تحقیق

غربالگری داده‌ها

برای بررسی مفروضه‌های آمار پارامتریک همان‌گونه که از قبل مشخص شد داده‌های پژوهش به صورت فاصله‌ای اندازه‌گیری شده است همچنین از روش نمونه‌گیری احتمالاتی برای انتخاب نمونه‌ها استفاده شده از طرف دیگر با توجه به یافته‌های جدول ۴ می‌توان بیان نمود که ضرایب کشیدگی و چولگی متغیر پژوهش و ابعاد آن در محدوده $+2$ و -2 قرار دارد که نشان می‌دهد فرض نرمال بودن توزیع نیز رعایت شده است.

جدول ۴. تحلیل توصیفی مؤلفه‌های برپایی جشنواره خرما

کشیدگی		چولگی		انحراف استاندارد	میانگین	بیشینه	کمینه	آماره ابعاد/شاخص
خطای استاندارد	آماره	خطای استاندارد	آماره					
.246	.292	.123	-.600	.798	3.96	5	۱	نگرش (رضایت مندی)
.246	-.183	.123	-.143	.876	3.27	5	۱	کالبدی
.246	-.474	.123	-.050	.998	3.18	5	۱	محیطی
.246	.481	.123	-.427	.778	3.82	5	۱	اقتصادی
.246	.007	.123	.036	.800	3.47	5	۱	اجتماعی

منبع: محاسبات (spss) نگارندگان

تحلیل همبستگی مؤلفه‌ها

جدول ۵ ماتریس همبستگی مؤلفه‌های پژوهش را نشان می‌دهد با توجه به اینکه همه ضرایب میزان بالا و معنادار را نشان می‌دهد می‌توان فرض خطی بودن رابطه را هم مورد پذیرش قرارداد.

جدول ۵. ماتریس همبستگی مؤلفه‌های برپایی جشنواره خرما

متغیرهای اجتماعی	متغیرهای اقتصادی	متغیرهای محیطی	متغیرهای کالبدی	نگرش (رضایت مندی)	
.330**	.476**	.150**	.294**	1	متغیرهای نگرش (رضایت مندی)
.498**	.430**	.670**	1	.294**	متغیرهای کالبدی
.492**	.443**	1	.670**	.150**	متغیرهای محیطی
.579**	1	.443**	.430**	.476**	متغیرهای اقتصادی
1	.579**	.492**	.498**	.330**	متغیرهای اجتماعی
** ضریب همبستگی معنادار در سطح ۰/۰۱ (دو دامنه)					

منبع: محاسبات (spss) نگارندگان

تحلیل مؤلفه‌های پژوهش

به منظور بررسی و تحلیل مؤلفه‌های پژوهش از روش‌های آماری ضریب همبستگی و آزمون‌های پارامتریک استفاده شد. تحلیل‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای spss26 انجام و میزان سطح معناداری برای آزمون دو دامنه برابر با ۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

جدول ۶. نتایج آزمون t شاخص‌های برپایی جشنواره خرما

فاصله اطمینان ۹۵٪		سطح معناداری	درجه آزادی	t	خطای استاندارد میانگین	میانگین	آماره / متغیر
حد بالا	حد پایین						
4.04	3.88	۰/۰۱	390	98.152	.040	3.96	نگرش (رضایت مندی)
3.36	3.18	۰/۰۱	390	73.839	.044	3.27	کالبدی
3.28	3.08	۰/۰۱	390	63.064	.050	3.18	محیطی
3.90	3.74	۰/۰۱	390	97.040	.039	3.82	اقتصادی
3.55	3.39	۰/۰۱	390	85.815	.040	3.47	اجتماعی

منبع: محاسبات (spss) نگارندگان

همان گونه که مشاهده می‌شود، نتایج جدول ۷ میانگین محاسبه شده نمره آزمودنی‌ها در فاصله اطمینان ۹۵ درصدی آزمون t و در حد بالای آن قرار دارد؛ نتایج آزمون تی (در سطح $\alpha=0.01$) شاخص‌ها و متغیرهای برپایی جشنواره خرما بخش آب پخش نشان داد که: (۱) متغیر نگرش (رضایت مندی) با ضریب (۹۸/۱۵۲)؛ (۲) متغیر کالبدی با ضریب

(۷۳/۸۳۹؛ ۳) متغیر محیطی با ضریب (۶۳/۰۶۴؛ ۴) متغیر اقتصادی با ضریب (۹۷/۰۴؛ ۵) متغیر اجتماعی با ضریب (۸۵/۸۱۵)، معنادار است. میانگین محاسبه شده نمره آزمودنی‌ها در فاصله اطمینان ۹۵ درصدی آزمون t و در حد بالای آن قرار دارد؛ و بیانگر آن است که، اثرات برپایی جشنواره خرما در این بخش در وضعیت مناسب قرار دارد و مثبت است.

تحلیل برپایی جشنواره خرما

نتیجه وضعیت شناسی برپایی جشنواره خرما بخش آب پخش نشان می‌دهد که میانگین محاسبه شده نمره آزمودنی‌ها در فاصله اطمینان ۹۵ درصدی آزمون t و در حد بالای آن قرار دارد.

جدول ۷. نتایج آزمون t شاخص‌های برپایی جشنواره خرما بخش آب پخش

فاصله اطمینان ۹۵٪		سطح معناداری	درجه آزادی	t	خطای استاندارد میانگین	میانگین	آماره متغیر
حد بالا	حد پایین						
3.57	3.43	0.01	390	102.552	.034	3.50	برپایی جشنواره خرما

منبع: محاسبات (spss) نگارندگان

بنابراین برپایی جشنواره خرما در این بخش در وضعیت مناسب قرار دارد و مثبت است و این یافته در سطح (α=۰.۰۱) معنادار است.

به‌طور کلی از دیدگاه ساکنان بخش آب پخش، برپایی جشنواره خرما در این بخش بیشترین تاثیر را بر مقوله نگرش (رضایت‌مندی) مردم منطقه (۹۸/۱۵۲؛ و سپس به ترتیب: ۱) شاخص اقتصادی (۹۷/۰۴؛ ۲) شاخص اجتماعی با ضریب (۸۵/۸۱۵؛ ۳) شاخص کالبدی (۷۳/۸۳۹) و ۴) متغیر محیطی (۶۳/۰۶۴)، داشته است.

(۵) نتیجه‌گیری

طبق نتایج پژوهش مشخص گردید که برپایی جشنواره خرما در ابعاد مختلف توسعه در این بخش نقش موثری داشته و در اشتغال‌زایی خانواده‌ها و رفع بیکاری در منطقه مؤثر است؛ از طرفی نتایج نشان داد که با رونق جشنواره در منطقه معضلات و آسیب‌های اجتماعی کاهش و توسعه اجتماعی صورت می‌گیرد که به نظر می‌توان از نتایج این مطالعه در دیگر مناطق کشور استفاده نمود. خرما یک کالای مصرفی در بین ایرانیان بوده و کشت این محصول در استان بوشهر و بخصوص در این منطقه از قدیم بوده و این امر می‌تواند در قانع نمودن روستاییان جهت عدم مهاجرت به شهر مؤثر باشد، افزایش تولید محصول رابطه تنگاتنگی با ماندگاری دارد و هر چه میزان کاشت و برداشت بیشتر باشد اشتغال افزایش و جوانان تمایل بیشتری برای ماندگاری دارند. در مجموع می‌توان استنباط نمود که فرآوری خرما در این بخش به دلیل برخورداری از ویژگی‌های مطلوب می‌تواند در توسعه و رونق روستاهای منطقه مؤثر باشد. این یافته‌ها موید این است که برنامه ریزی و مدیریت مؤلفه‌های توسعه روستایی یک فعالیت فرا بخشی است که رویکردی جامع‌نگر و به هماهنگی بخش‌های مختلف مرتبط نیاز دارد.

با توجه به نتایج بدست آمده و نقش برپایی جشنواره خرما و محصولات مرتبط با آن در بهبود معیشت و کاهش بیکاری، ماندگاری جمعیت و توسعه اجتماعی و توسعه روستایی پیشنهاد می‌گردد که:

- بسته‌های تشویقی از قبیل خرید تضمینی محصول و شناسایی بازارهای صادراتی خرما؛
- تخصیص بودجه و تسهیلات لازم جهت ایجاد و راه اندازی شیوه‌های آبیاری و روش‌های نوین کشاورزی جهت ارتقای میزان محصول تولیدی؛
- فراهم نمودن زمینه حضور مؤثر زنان در برپایی جشنواره‌ها، از طریق رسانه‌ها و فضای مجازی؛
- شناسایی انواع فعالیت‌های اقتصادی انجام شده توسط زنان روستایی توسط مدیران محلی و تلاش برای ساماندهی آنان؛
- ایجاد و راه اندازی مرکز آموزشی و توانمندسازی در مناطق روستایی بخش آب پخش و استفاده از پتانسیلها و آگاهی آنان در توسعه روستایی؛ و
- ایجاد صنایع تبدیلی و فرآوری و بسته بندی محصولات تولیدی؛ از سوی مدیران در اولویت برنامه‌ها قرار گیرد.

۶ منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی، عبدالله آقاسی‌زاده، (۱۳۹۰)، تأثیر منطقه آزاد چابهار بر توسعه گردشگری حوزه نفوذ آن با بهره‌گیری از مدل رگرسیون و آزمون تی، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۲۱، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- ابراهیمی فینی، فریبا، (۱۳۸۷)، بررسی مناطق مستعد گردشگری طبیعی کاشان با استفاده از نرم‌افزار GI، مجله علمی پژوهشی گیاه وزیستوم، شماره پانزدهم.
- افتخاری، رکن الدین، عبدالرضا، طاهرخانی، مهدی، سجاسی قیداری، حمدالله، (۱۳۸۸)، تحلیل ابعاد و عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی مناطق روستایی، روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۳، ص ۴۳-۷۲.
- اکبری، علی، قرخلو، مهدی، ۱۳۸۹، اکوتوریسم مفهومی نو در جغرافیای گردشگری، انتشارات انتخاب، تهران، چاپ اول.
- بوچانی، محمدحسین، (۱۳۸۳)، گردشگری برنامه‌ای برای توسعه شهری بندر کیشهر، مجله شهرداری‌ها، شماره ۶۷.
- پارسیان، علی، اعرابی، سید محمد، ۱۳۹۰، جهانگردی در چشم‌اندازی جام، ترجمه ویرایش. مؤلف: چاگی و ادواردو فایوسولا، چاپ هفتم، تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- پاپلی یزدی، محمدحسن و سقایی، مهدی، ۱۳۸۵، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، انتشارات سمت، چاپ اول، چاپ نهم در سال ۱۳۹۳.
- حیدری، رحیم (۱۳۹۰)، مبانی برنامه ریزی صنعت گردشگری، انتشارات سمت، تهران.
- حیدری ساربان، وکیل، (۱۳۹۶)، عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه مردم محلی (مورد مطالعه: دهستان سردابه شهرستان اردبیل)، گردشگری و توسعه.
- رضوانی، علی اصغر، ۱۳۸۹، جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران، چاپ هشتم.
- رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۷، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، تهران.
- رضوانی، محمدرضا، رمضان زاده لسبویی، مهدی، محمدپورجباری، مرتضی، (۱۳۸۹)، تحلیل اثرات اقتصادی-اجتماعی نواحی صنعتی در توسعه نواحی روستایی (مورد: ناحیه صنعتی سلیمانآباد تنکابن)، فصلنامه جغرافیا و توسعه، سال ۸، شماره ۱۸.
- رضوانی، محمدرضا، اکبریان رونیزی، سیدرضا، رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، بدری، سیدعلی، (۱۳۹۰)، تبیین شاخص‌های محک پایدار در ارزیابی آثار الگوهای گردشگری در نواحی روستایی پیرامون کلانشهرها (روستاها پیرامون کلانشهر تهران)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۱۵، تهران، ص ۹۴-۶۹.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، مهدوی، داوود، (۱۳۸۹)، فرآیند بومی سازی شاخص های توسعه پایدار گردشگری روستایی در ایران، پژوهش‌های روستایی، سال ۱، شماره ۴، صص ۲۰-۱.

- شاطریان، محسن، کیانی سلمی، صدیقه، شیخ‌زاده، فاطمه، (۱۳۹۷)، بررسی عوامل اثرگذار بر انگیزه گردشگران رویداد در انتخاب مقصد گردشگری و اثر آن بر وفاداری گردشگران (نمونه موردی: جشنواره گل‌وگلاب قمصر و نیاسر)، گردشگری و توسعه، سال ۷، شماره ۱۷، ۱۳۵-۱۵۵.
- فرهودی، رحمت‌الله، شورچه، محمود، صبوری، حسین، (۱۳۸۹)، برآورد اثر تغییرات فصلی بر درآمد گردشگری معبد آناهیتا با تحلیل رگرسیونی، فصلنامه جغرافیا و توسعه، دوره هشتم، شماره ۱۷.
- فضل‌ی، صفر، صمدی، محمود، (۱۴۰۰)، تبیین عوامل مؤثر بر جذابیت مقاصد گردشگری شهری (مطالعه موردی: کلانشهر تهران)، نشریه گردشگری شهری، سال ۸، شماره ۲، ۹۷-۱۱۱.
- فنی، زهره، علی‌زاده طولی، محمد، زحمتکش، زینب، (۱۳۹۳) تأثیرات گردشگری بر توسعه پایدار شهری، از نظر ساکنان (مطالعه موردی: قشم)، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال ۹، شماره ۲۸، ص ۷۴-۳۹.
- قربانی، رسول، زادولی، فاطمه، زاد ولی‌خواجه، شاهرخ، (۱۳۹۳)، ارزیابی اثرات منفی توسعه گردشگری بر روستاهای جاذب گردشگر (نمونه موردی: روستای کندوان شهرستان اسکو)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال چهارم، شماره ۱۵، صص ۱۱۸-۱۰۳.
- قدمی، مصطفی، غلامیان بایی، محمد، (۱۳۹۳)، اثرات گردشگری، پیامدها، چارچوب‌ها و سیاست‌ها، چاپ اول، انتشارات مهکامه.
- کاظمی، مهدی، (۱۳۸۹)، مدیریت گردشگری، انتشارات سمت، تهران، چاپ چهارم.
- کردوانی، پرویز، غفاری، امیرحسین، (۱۳۸۳)، صنعت گلاب‌گیری و اهمیت آن در بخش قمصر، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۷، ص ۹۵-۱۰۹.
- کیانی، مریم، (۱۳۹۳)، بررسی تصویر ذهنی ساکنان محلی بر توسعه گردشگری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد اکوتوریسم، دانشگاه کاشان.
- محمدی، مصطفی، میرتقیان رودسری، سید محمد، ناسوتی، مهشید، (۱۳۹۸)، ارزیابی عوامل مؤثر بر وفاداری گردشگران رویدادهای بومی - فرهنگی در مقصد گردشگری رامسر، گردشگری شهری، سال ۶، شماره ۴، ۳۱-۱۷.
- میرزائی، روزبه، نصیری، حکیمه، میرا، سیدابوالقاسم، (۱۳۹۴)، از انگیزه‌های گردشگران اروپایی تا انتخاب مقصد (مورد مطالعه: ایران). مدیریت بازرگانی، (۴)۷، ۹۲۱-۹۴۰.
- میسون، پیتر، (۱۳۸۷)، گردشگری، اثرات، برنامه‌ریزی و مدیریت، مترجم: روزبه میرزایی و پونه ترابیان، انتشارات ترمه، تهران.
- وارثی، حمیدرضا، (۱۳۷۴)، بررسی وضعیت توریسم در اصفهان، مجله سپهر، تهران، دوره پنجم، شماره ۱۸.
- Buaban, M., Pengrungruangwong, R., Neamsombut, J., Wunla, W., & Pratum, T., (2019), **Event marketing as an appropriately integrated marketing communication for promoting tourism of Ko Lad E-Tan**, Nakhon Pathom Province, Thailand. *Interdisciplinary Research Review*, 14(6), 36-42.
- Eagles, P. F. J., McCool, S.F., & Haynes., C. D., (2002), **sustainable tourism in protect area: guidelines for planning & management**, best practice protected area guidelines series No.8, word commission on protected area.
- Embacher, H., D.Hall, L. Robert., (2003), **strategy formulation in rural tourism an integrated approach**, new direction, In rural tourism, pp 137-151.
- Fang, W. T., (2020), **Tourism in emerging economies**. Springer Singapore.
- Getz, D., & Page, S. J., (2016), **Progress and prospects for event tourism research**. *Tourism management*, 52, 593-631.
- Giaccone, S., & Galvagno, M., (2021), **Small-scale cultural festivals in Southern Europe: A motivation-based segmentation study**. *European Journal of Tourism Research*, 29, 2902-2926.
- Gracan, D. Zadel, Z. and Birin, N.(2010) **Camping tourism With the purpose of Lengthening the tourism in Croatian tourism**. *Tourism & Hospitality*, 106- 119.
- Kuan Yew, Lee., (2013), **Long-Term Land Use Planning In Singapore School of Public Policy at the National University of Singapore**.
- Lee, T. H., (2013), **Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development**, *Tourism Management*, 34, 37- 46.
- Lwoga, N. B., & Maturo, E., (2020), **Motivation-based segmentation of rural tourism market in African villages**. *Development Southern Africa*, 37(5), 773-790.

- Seočanac, M., (2022), **Understanding the Youth Tourists' Motivation to Attend Rural Gastronomic Festivals in the Republic of Serbia**. *Economics of Agriculture*, 69(2), 455–467.
- Sharpley, R. & David, J. T. (2008). **Tourism and development in the developing world**. London and New York: Rutledge.
- Tefler, D & Sharply, R., (2008), **Tourism and Development in developing world**, rout ledge publication. 80.
- Tkaczynski, A., & Rundle-Thiele, S., (2020), **Event market segmentation: a review update and research agenda**. *Event Management*, 24(2-3), 277- 295.
- Valeriu and Mauela, Elena., (2007), **Cultural Tourism and Sustainable Development**, *Romanian Journal of Economic Forecasting*, France.
- Zakaria, H. B. M., (2021), **Consuming Behavior of Foreign Visitors In a Nature-Based**. *Safety*, 3(1), 694.